

Kononova O. V. Overcoming of loneliness in the event of intercourse.

The article is devoted to the analysis of the event of intercourse as a potential possibility of overcoming of loneliness. Aspects, influencing on abolition of valuable interpersonal communication, are accented, the variants of construction of communication, resulting in the removal of break between «I» and «Thou» are examined, a dialog as form of existence of «I» with «Another» is analysed.

Keywords: loneliness, intercourse, dialog, «I», «Thou», «Another».

Фролова Н. М.

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО БУТТЯ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню соціальної природи мови. Доведено, що мова є соціальною за походженням, всі мовні рівні соціально обумовлені, відображають життя суспільства й цілком залежать від тих процесів, які відбуваються в ньому.

Ключові слова: мова, суспільство, соціальні цінності, лінгвістичні цінності, соціальні зміни, мовні процеси.

Мова – це одна з форм суспільної свідомості (нарівні з повсякденною й релігійною свідомістю, мораллю і правом, мистецтвом, політикою й наукою). Своєрідність мови як форми суспільної свідомості полягає в тому, що мова, поряд із психофізіологічною здатністю відтворювати світ, є передумовою суспільної свідомості; крім того, мова являє собою семантичний фундамент й універсальну оболонку різних форм суспільної свідомості. Характерно, що за своїм змістом семантична система мови найбільш наближена до повсякденної свідомості. За допомогою мови здійснюється власне людська форма передачі соціального досвіду (культурних норм, звичаїв і традицій, технологічного та природничого знання).

Своєрідність мови як суспільного явища, по суті, корениться в двох її особливостях: по-перше, в універсальності мови як засобу спілкування і, по-друге, в тому, що мова – це засіб, а не зміст і не мета спілкування; семантична оболонка суспільної свідомості, але не сам зміст свідомості. Тобто одна й та ж мова може бути засобом вираження протилежних ідей, різних філософських концепцій, численних варіантів життєвої мудрості. Тому для філософів

особливого інтересу набуває проблема зв'язку мови та суспільства в контексті нового глобального середовища.

Мова як соціальне явище здавна є предметом дослідження різних наук. Проблема виявлення соціального аспекту мови є надто складною та багатоаспектною. Аналіз сутнісних характеристик суспільства, закономірностей соціальних та лінгвістичних змін, впливу соціального середовища на мовні процеси достатньо ґрунтовно розглянуті в працях дослідників, зокрема, Б. Ажнюк [1], Г. Балуги [2], Ф. Бацевич [3], Н. Деркача, Н. Іванової [4], А. Кургузова [5], О. Салогубової, О. Шефатова. Разом з тим, узагальнення здобутків у сфері дослідження мови засвідчує наявність суперечливих і дотепер невіршених проблем. Перш за все, це проблема природи мови, її виникнення і зв'язку мови як форми відображення з реальною дійсністю.

Мета цієї статті полягає в тому, щоб дослідити соціальне буття мови.

Варто зауважити, що розгляд взаємовідношення між мовою й суспільством починається з питання про виникнення мови й нерозривним чином пов'язане з історією людських спільнот. Потреба в соціальних контактах, спілкуванні є частиною людської природи, і мова виконує цю основну функцію – бути засобом соціального контакту – ще на найпримітивнішому рівні розвитку людського співтовариства. «Мова – найважливіший засіб спілкування, підґрунтя, на якому вибудовуються міжлюдські стосунки і соціальна структура суспільства» [3, 110].

Отже, базова соціальна функція мови – об'єднання людей у групу, колектив – сприяє створенню суспільств різного масштабу: в давнину мова об'єднувала людей в родоплемінні союзи, пізніше – в етнічні спільноти, а з розвитком національних держав служила засобом консолідації нації. Мова відображає й одночасно закріплює соціальний устрій суспільства. «Не викликає сумнівів те, що жодне суспільство не може існувати без єдиної мови спілкування, зрозумілої для більшості населення» [6, 170]. З ускладненням соціальної структури суспільства зростає кількість мовних різновидів, які обслуговують комунікацію окремих соціальних прошарків, груп, інститутів і мас населення. Досить згадати, що в найбільш архаїчному типі суспільства вже існували два варіанти мови: сакральна (для спілкування з вищими силами) і профанська (звичайна) мова для спілкування між людьми. У ранньофеодальну епоху були зафіксовані діалекти (територіальні варіанти мови), торгові мови, мови-посередники, а з розвитком ремесел розвинулися професійні мови, частина з яких були таємними. З розвитком національної держави формується цілком новий тип

об'єднувальної мови – національна літературна, або стандартна (термін західної традиції, напр. Standard English) мова. На її основі виробляються спеціалізовані функціональні різновиди для значущих у державі й культурі сфер комунікації: адміністративна, юридична, наукова, мова діловодства, пізніше – мова засобів масової комунікації, тобто вся сфера публічного мовного простору.

Важливо підкреслити, що мова включає соціальні цінності. Для суспільства є значущою можливість залучити мову до створення норм, ідеалів і цілей. «Як мова впливає на суспільство, так і суспільство впливає на мову. Суспільство, проводячи кодифікацію мови, впорядковує та створює умови функціонування мови в межах окремого соціуму» [6, 130]. Таким чином, коли змінюється суспільство, то змінюються ціннісні елементи суспільства. Отже, соціальні зміни призводять до змін у мові.

Далі виникає питання про те, як соціальні зміни впливають на цінності. Щодо зв'язку між мовою й суспільством, то в період стабільності динамічної структури свідомості мовні цінності й соціальні цінності є єдиним цілим. Іншими словами, зв'язок між лінгвістичними цінностями й соціальними цінностями є рівнозначним, коли суспільство є статичним, стабільним і незмінним, або ж розвивається повільно. Безсумнівно, що в статичному суспільстві мова є суспільством, суспільство є його мовою. Вони становлять єдність, тому що традиції, правила й цінності суспільства не змінюються.

Як тільки суспільство починає трансформуватися, то зміни в мові спричиняють спеціальні наслідки. Зі зміною суспільства динамічна структура свідомості поступово виходить на перший план. Можна припустити, що вона є більш точною, щоб здійснювати цей ефект: як тільки динамічна структура свідомості чіткіше окреслюється, суспільство починає змінюватися. Оскільки суспільство змінюється, соціальні цінності й лінгвістичні значення починають різнитися.

Окрім цього, мова містить традиційні цінності, а саме: ідеї суспільних умов та соціального навчання. У статичному суспільстві традиційні цінності є безперечними. Це дає можливість стверджувати, що соціальне навчання відбувається у формі соціальної обумовленості. Соціальна обумовленість є безсумнівною, цілком узгодженою з соціальними нормами, і відбувається, коли суспільство оцінює свої потреби й вважається автореферентним.

Єдина обставина, яка зазвичай певною мірою трансформує соціальні умови, це зміни. Тому в період швидких соціальних змін виникає хаос в царині соціальних норм: вони піддаються сумніву, змінюються і, можливо, навіть відкидаються. Як результат, поступово

усталюються нові норми. У зв'язку з цим цілком закономірним постає припущення, що цей хаос гарантує, що суспільство не може розглядатися як автореферентне, а мова, навпаки, сприймається як автореферентна. Відтак може виявитися, що мова не обов'язково прив'язана до соціальної реальності. У такі часи цінності змінюються, як змінюються значення в мові, і ми стаємо свідками радикальних інновацій.

Щоб пояснити, як відбувається цей процес, наведемо приклад з політики. Розглянемо статичне, незмінне суспільство, де існують консервативні соціальні цінності й жорстка ієрархія влади й сили. Неважко помітити, що суспільство й політика об'єднуються в єдину модель конформізму. Спочатку ця модель відповідає сучасним потребам. Але в ході еволюції з'являються нові потреби, які не можуть бути задоволені в рамках цієї моделі, тому існуючі соціальні норми стають перешкодою. Ці обмеження розвитку людини, врешті-решт, оскаржуються. Активісти і нонконформісти починають ініціювати соціальні зміни, з якими стикається система влади. Мислителі спрямовують нові ідеї свободи й справедливості.

При цьому передбачається, що соціальні зміни живлять емоційну реакцію. Ці нові сили підсилюють творчі здібності в мистецтві. Зміни завжди спочатку формуються інтуїтивно, перш ніж це може бути виражено в інтелектуальних ідеях. Мистецтво – це вісник лінгвістичних змін. Нове мистецтво, як правило, народжується на етапі соціальних перетворень. Як тільки встановлюється нове мистецтво, інтелектуальні спроби висловлювати свої думки і підстави для їх зародження починають відокремлювати мовні значення від соціальних цінностей. Уточнення таких ідей розуму – це повільний процес. Мова надалі не обов'язково прив'язана до соціальної реальності: мова стає автореферентною.

Тут доцільно згадати той факт, що тільки-но соціальні зміни переходять у стадію негативної реакції, нові лінгвістичні значення переглядаються, і тільки ті, які необхідні для вирішення поточних проблем, зберігаються. Суспільство знову стає центром політики, і така політика намагається повернути суспільство в сталий, статичний стан. Якщо ця спроба успішна, то нова модель стійкості більш гармоніє з сучасними потребами, ніж у попередній моделі. Ця стабільність відбувається, коли соціальні цінності відповідають новим лінгвістичним значенням. Відтак суспільство і мова знову стають єдиним цілим.

Потрібно зауважити при цьому, що послідовність соціальних змін засвідчує, що будь-яке суспільство є справді мовною спільнотою.

Йдеться про те, що індивід перетворює свої суб'єктивні значення в об'єктивні соціальні цінності через мову. «Мова – необхідна умова і одночасно засіб соціалізації індивіда. Без спільної життєдіяльності з іншими людьми, спілкування з ними, без засвоєння соціальних норм, правил, спільної культури і знань, досягнень багатьох поколінь сучасна людина недієздатна» [3, 110]. Значення повинні включатися в мову, перш ніж вони можуть бути включені до фонду соціального значення.

Слід зазначити ще одну важливу обставину, а саме: мова є зразком циклу проектування й сприйняття. Виходячи з цього, виявляється, що цей процес може призвести до руйнування явищ культури. Коли іноземна мова нав'язується групам (або етнічним меншинам), то група поступово руйнується. Якщо людина змінює свою первинну мову, або навіть свою культуру, вона автоматично змінює свій зразок проектування й сприйняття. Інакше кажучи, її потреби змінюються і її старий спосіб життя зникає.

З цього приводу можна навести два міркування. По-перше, швидкість змін залежить від того, наскільки пов'язаними є мови: якщо вони були більше пов'язаними, тим більш поступово є й зміна. По-друге, іммігранти можуть розмовляти прийнятою мовою, виконуючи свої соціальні ролі в суспільстві, і зберегти свою національну мову в оточенні родини. Це збереження етнічних мов уповільнює культурне знищення групи.

З огляду на вищесказане, визначимо, що відмова від рідної мови призводить до феномена «плавильного котла» (a melting pot), моделі асиміляції іммігрантів, коли створюється єдина загальна культура, яка стирає національні відмінності. Цей шаблон не може працювати в довгостроковій перспективі, оскільки почуття ідентичності іммігрантів з часом руйнуються. Тим самим виявляється, що нове почуття ідентичності не може бути створене без суспільної підтримки, і цього часто не вистачає іммігрантам.

Більш того, космополітична культура є набагато прийнятнішою, ніж культура моделі «плавильного котла», і краще підходить до розширення можливостей у виборі цінностей, що є відкриттям в сучасному світі. Таким чином, у нинішню епоху космополітизму спроби переконати іммігрантів відмовитися від рідної мови є безперспективною ідеєю.

Значний інтерес в контексті нашого дослідження становить також думка про те, що часи змін реалізують особливе явище: пошуки істини. У період змін соціальні цінності (як і традиції) та значення мови починають поступово розходитися, тому що вони починають

відображати різні потреби: або традиції, або сучасності. У цей час «розриву» виникає можливість здійснення пошуку істини. З нашої точки зору, цей розрив дозволяє спостерігачеві бачити як соціальні та мовні цінності, так і окремі реальності, які працюють на паралельних курсах. Істина завжди є результатом порівняння старого і нового. Зазначимо також, що оскільки у статичному суспільстві соціальні цінності і мова, зазвичай, єдині, то не виникає спроб переоцінки існуючих цінностей. Традиція – це єдиний спосіб пізнання. Отже, в статичному суспільстві прагнення до істини ніколи не може виникнути.

Необхідно враховувати і те, що соціальні фактори не змінюють природу мовних процесів, але визначають, чи буде мовне зміна взагалі мати місце і яким буде вплив суспільства на мову. Проте сам процес мовних змін здійснюється за внутрішніми системними законами. Це, зокрема, має місце тоді, коли відбувається злиття локальних і соціальних діалектів. З таким становищем ми стикаємося, коли звертаємося до вивчення місцевих діалектів. Ця проблема, як правило, має два аспекти: з одного боку, він являє собою певний соціальний діалект, але з іншого боку, ця мова, як правило, характеризується локальними особливостями, які проявляються і в лексиці, і в граматиці, і в фонетиці. В даному випадку, отже, відбувається перекриття локальних явищ соціальними, і те, що служить в якості характеристики локальних особливостей, в іншому плані (і, звичайно, під іншим кутом зору) набуває соціальної значущості.

Соціальний аспект локальних діалектів виявляється і в тому, що їх характер знаходиться в прямій залежності від соціальних спільнот. Місцеві діалекти – це така мовна категорія, розвиток якої залежить від певних історичних умов, пережитих тим або іншим суспільством в даний період його розвитку. Одні історичні умови сприяють розвитку місцевих діалектів, збільшенню діалектних особливостей у мові (зворотний бік цього процесу – порушення мовної спільноти, ослаблення єдності загальнонародної мови), інші історичні обставини гальмують розвиток діалектів, зупиняють його і поступово призводять до того, що місцеві говори починають зникати (зворотний бік цього процесу – зміцнення мовної спільноти). «Вся історія та самобутність людського існування відбивається в мовних процесах. Життєдіяльність людини безпосередньо пов'язана з мовною реальністю, в якій концентрується сама сутність людського буття» [7]. Важливість вивчення згаданого явища абсолютно очевидна. Адже в цьому випадку чіткіше, ніж будь-де, відчувається зв'язок мови з суспільством та його історією.

Таким чином, можна констатувати, що мова будь-якого народу – це його історична пам'ять, втілена в слові. Тисячолітня духовна культура, життя народу своєрідно й неповторно відображаються в мові, в її усній і письмовій формах, у пам'ятниках різних жанрів. І, значить, культура мови, культура слова постає як нерозривний зв'язок багатьох поколінь. Хотілося б підкреслити, що рідна мова – душа нації, першорядна й найбільш очевидна її ознака. «Мова (її лексичний запас та структура) є до певної міри відображенням історії соціуму. Досліджуючи навіть синхронний стан певної мови, у ній можна помітити значну кількість явищ, які є відображенням історії суспільства, яке послуговується цією мовою, що свідчить про важливу кумулятивну функцію кожної мови із збирання та засвоєння знань про світ» [6, 130]. У мові і через мову виявляються такі найважливіші особливості, як національна психологія, характер народу, склад його мислення, самотність неповторність художньої творчості, моральний стан і духовність.

При характеристиці впливу на мову соціальних явищ не можна залишити без уваги роль видатних письменників, драматургів, артистів. Виникнувши як результат обробки розмовної мови, літературна мова сама починає зворотно впливати на розмовну мову. Вживання багатьох слів, виразів і літературних штамів спочатку виникає у відомих творах літератури. Загальновідомо, що багато видатних письменників сформували цілу епоху в розвитку тієї чи іншої літературної мови. Така, наприклад, роль Сервантеса в Іспанії, Данте в Італії, Шекспіра в Англії та т. ін.

Важливо зауважити, що таке явище, як формування норм літературної мови, створюється не без активної участі різних груп населення. При відмиранні старих норм і становленні нових досить гостро і напружено стикаються думки різних груп населення: соціальних, вікових, територіальних. Роз'єднаність людей, нерозуміння один одного, неминучі в умовах антагонізму, накладають свій відбиток на їх мовну поведінку, мовну свідомість, деформуючи особистість. Моральні форми поведінки, загальнокультурний рівень середовища визначають мовну поведінку, обумовлену певним набором комунікативних умінь.

Необхідно зазначити й те, що сила впливу слова, як виявляється, не залежить прямо від сили його звучання. Дієвість та результативність слова визначаються доцільністю, що передбачає врахування умов і місця спілкування, адресата. Мовні комунікативні вміння, що забезпечують доцільний, комунікативно-мотивований вибір слів, співвіднесені, як показує аналіз, з життєвою позицією,

взаємопов'язані з формою поведінки. Нам видається, що такою є чудодійна сила слова. Вона особливо важлива і дієва у складних комунікативних ситуаціях. Слово може бути найсильнішою зброєю не тільки в руках корисливих демагогів. Воно може бути ще більш потужною зброєю в руках борців. І хоча вони й використовують його, але вони далеко не завжди усвідомлюють силу слова – як руйнівну, так і творчу.

Важливим є й той факт, що мова – це хороший показник розшарування певного суспільства. Вона передає різноманітність його динаміки з точки зору соціально-економічного статусу – багаті чи бідні, безграмотні або високоосвічені, менеджер або двірник, студент коледжу або бродяга; віку – молодь, літні або старі люди; статі – чоловіча чи жіноча; етнічного походження – українець, англієць або китаєць; релігії – мусульманин, християнин чи єврей, та інших факторів, яка цінуються в суспільстві. З іншого боку, мова – це соціальний бар'єр, який може розділяти та зводити стіни, створюючи соціальну відстань.

Тим не менш, кожна людина має свій спосіб користування мови. Носії мови розмовляють не однаково. Цей мовний варіант серед мовців називається ідіолектом. На нього впливає сімейний стан людини, місце народження або проживання та коло спілкування. Якщо людина говорить коротко й переконливо, неголосно та щиро, сухо й діловито, це подобається людям, як і рівна, проста, зрозуміла, вагома мова, коли в мовця є виразні думки. Чітка думка, втілена в зрозумілу й просту форму, зустрічається не часто. Потреба поділитися роздумами, необхідність висловити думки, бажання обговорити сумніви, вирішити їх – якісно людські прагнення, і чим більше розвинений інтелект, чим вищою є культура, самосвідомість особистості, тим більшою є потреба в спілкуванні, у взаємодії з собі подібними. Знати виражальні засоби мови, вміти користуватися її стильовими й змістовими багатствами у всьому їх структурному різноманітті – цього повинен прагнути кожен носій мови.

Таким чином, можна зробити висновок, що мова є соціальною за походженням, оскільки виникла через суспільну потребу в засобах спілкування. Мова обслуговує суспільство і ні виникнути, ні існувати, ні розвиватися поза ним не може. Всі мовні рівні соціально обумовлені, відображають життя суспільства й цілком залежать від тих процесів, які відбуваються в ньому. Сутність мови полягає в тому, що вона обслуговує різні сфери діяльності людини і сама є найважливішим видом цієї діяльності. Такі головні узагальнення закликають нас до розгляду цих відношень у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ажнюк Б. М.* Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 48-54.
2. *Балута Г. А.* Онтологічні засади мови в комунікативному просторі суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 – Соціальна філософія та філософія історії. – Дніпропетровськ, 2001. – 21 с.
3. *Бацевич Ф.* Сутність та предмет дослідження мови (погляд лінгвіста) // Філософська думка. – 2007. – № 2. – С. 112-124.
4. *Иванова Н. Л.* Социальная идентичность в различных социокультурных условиях // Вопросы психологии. – 2004. – № 4. – С. 65-75.
5. *Кургузов А. О.* Мова: сутність, підходи, функції // Нова парадигма. Альманах наукових праць. – Випуск 20. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – С. 57-63.
6. Мова і мовознавство в духовному житті суспільства : монографія / [С.С. Єрмоленко, Г.В. Зимовець, Т.В. Радзівєвська, О.Б. Ткаченко]. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – 352 с.
7. *Салозубова О. Є.* Мова в світоглядних орієнтаціях українців // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Випуск 38. – С. 52-59.
8. *Ячин С. Е.* Слово и феномен. – М. : Смысл, 2006. – 140 с.
9. *Calvet L.-J.* Language Wars and Linguistic Politics. – Oxford : Oxford university Press, 1998. – 211 p.

Фролова Н. Н. К вопросу социального бытия языка.

Статья посвящена исследованию социальной природы языка. Доказано, что язык является социальным по происхождению, все языковые уровни социально обусловлены, отражают жизнь общества и целиком зависят от тех процессов, которые происходят в нем.

Ключевые слова: язык, общество, социальные ценности, лингвистические ценности, социальные изменения, языковые процессы.

Frolova N. N. To the question of the social being of the language.

The article is devoted to the study of the social nature of the language. It is proved that language is social in origin, all language levels are socially motivated, they reflect the life of the society and are entirely dependent on the processes that occur in it.

Keywords: language, society, social values, linguistic values, social changes, linguistic processes.

Письмак Я. В.

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТА РОЗУМІННЯ АРХІТЕКТОНІКИ ПРОСТОРУ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Автор досліджує філософську категорію буття в контексті маніфестації архітектурних форм. Здійснено історико-філософський аналіз процесу антропологічного освоєння простору з точки зору становлення форм зодчества. Проаналізовано феномен архітектури як способу моделювання простору.

Ключові слова: архітектоніка, архітектура, буття, простір, людина.

У контексті становлення людської цивілізації архітектура для людини є не лише місцем сховища та зберігання цінностей, але також і засобом комунікації між представниками різних поколінь та культур. Дослідження проблеми опанування людиною архітектонікою простору є актуальною та усвідомлюється у філософському дискурсі, починаючи з доби Античності.

Цій проблематиці присвячені розробки класиків філософської думки, зокрема Аристотеля, Вітрувія, Н. Кузанського, Дж. Бруно, Д. Г'юм, І. Канта, Г. Гегеля. У сучасній філософії класичний ракурс проблеми переосмислюють у контексті постмодерністської ситуації Ж. Бодрійяр, П. Бурдьє, Ч. Дженкс, У. Еко.

У сучасному теоретичному просторі відбуваються спроби культурологічного осмислення простору архітектури, зокрема у дослідженнях О. Пучкова та С. Шубовича.

Метою нашого дослідження є вивчення історико-філософської динаміки осмислення кореляції форм простору та архітектури як вимірів буття людини.

Міркування про простір, що претендують на всезагальність, уперше з'являються в античності. Думки про те, чим є це поняття і яким є його онтологічний статус, були представлені філософами елейської школи. Власне кажучи, дискусії на тему буття уперше знаходимо теж саме в них. Поняття буття з'являється у елеатів у «теоретично рефлексивній формі» [5, 115], але воно становить центр усього філософського вчення цієї школи. Буття є, а небуття немає – проголошує Парменід. Цікаво, що основним критерієм буття для мислителя є саме простір. З точки зору Парменіда, «все, про що можна мислити, поділяється на «буття» і «небуття». Буття – просторове, протяжне, небуття, позбавлене просторовості й протяжності, не існує. <...> Буття «у собі» просторове, але воно вічне й нерухоме. Простір,